

Post festum manifestacije Sa(n)jam knjige u Istri: Nikad aktualnija tema sajma – »Otok, geto,

MIGRANTI SU SADAŠNJI I BUDUĆNOST EUROPE

N ikada u dvadesetjednogodišnjoj povijesti pulske Sajma knjiga u Istri osnovna tema sajma nije bila toliko aktualna. Kad je Programski odbor osmislio temu »Otok, geto, azil« još ni izbliza nije mogao znati razmjere migrantske krize koja će uslijediti i koja će dovesti do masovnog europskog preispitivanja vlastitih temelja, dakle naše povijesti, sadašnjosti, ali i budućnosti.

Sve je dovedeno u pitanje: što nam danas znače granice, a što nacije; što s proklamiranom mobilnošću, koja se u suvremeno doba uzdiže na pijedestal načina življenja, ali onda što sa žicama kojima se opasavamo (da se zaštitimo?) od Drugog; što s tim Drugim; što s multikulturalnošću koju najmoćnija europska političarka Angela Merkel proglašava neuspjelim projektom, ali kao čelnica Njemačke najbolje reagira na ogroman priljev migranata; što s rastućom ksenofobijom, viktorima orbanima, ali i što s nevjerovatnom fluktuacijom ideja i postupanja nazovi lijevih i nazovi desnih europskih lidera i vlada?

I kao da sve to nije dovoljno, kao da pred onima koje smo u europskim demokratskim procesima izabrali da nas politički zastupaju ne leže zadaće od povijesne važnosti, i naša je temeljna ljudskost stavljena na kušnju. Do koje mjere bi se za hrvatske građane moglo reći da su pozitivno reagirali na migrantsku krizu? Do trenutka u kojem bi migranti željeli ostati u našoj zemlji pa počeli konkurirati za poslove kojih nema dovoljno? Ovakvo, njihova su odredišta redovito izvan naših granica, dublje u Europi, pa je i naša ljudskost mogla ostati netaknuta, a slika o nama mogla je biti i ona policajca koji u naručju brižno drži migrantsko uplašeno dijete.

Tko je kriv?

Kako se onda ta temeljna naša ljudskost nosi s brodovima oko Lampeuze, koje svako malo gledamo kako plutaju preokrenutih trbuha? Kao i ljudi koje su u svojim utrobama nosili. Jer nije balkanska ruta jedina, to smo već naučili. Oni koji to ipak nisu znali, već su na uvodnom okruglom stolu Sajma mogli doživjeti dašak novih vremena u dokumentarnom filmu talijanske novinark Valerije Brigide. Kaže u tom filmu jedan lokalni ribar: »Lovimo mi puno morkih pasa bikova tamo, i tako smo ulovili jednog i on je povratio dječju nožicu. To ne možeš zaboraviti. Tko ju je stavio tamo?« – pitao se shrvani ribar, potpuno nepripremljen za ono što se oko njega događa.

A ni mi nismo pripremljeni, o čemu smo saznavali sloj po sloj na trima okruglim stolovima, jednoj tribini i drugim pojedinačnim događanjima Sajma koja su se, svako na svoj način, uključila u temu. Zanimljivost organiziranih rasprava je u tome što se najmanje tražio krivac, a više su se analizirala stanja, politike i aspekti prihvaćanja drugosti u sinkroniji i dijakroniji. Najdirektnije je moderator Bojan Munjin na ponajboljoj tematskoj tribini sajma pitao znanstvenicu Silvu Mežnarić tko je kriv, na što mu je ona uzvratila ironičnom opaskom da bi vjerojatno bila bolje pozicionirana u Timeu od Angele Merkel kad bi znala odgovor na to pitanje.

Tom su okruglom stolu u fokusu

bile migracije kao izazov naciji-državi, pa je znanstvenik Saša Božić utvrdio da nacija, odnosno država određuje što je migracija, a što ne. Pa ako neki »obični« migrant postaje itekako vidljiv kad zaglavi na granici bez »papira«, transnacionalni kapitalisti nisu vidljivi i mogu bilo gdje boraviti.

– U cijelom tom kolopletu mi i dalje razmišljamo kao prije 150 godina; da smo nacije koje moraju biti tolerantne prema manjinama, no one moraju ostati manjine. S takvim stavom nismo spremni za globalne migracije – kaže Božić, dodajući da je Hrvatska reagirala prilično dobro, no pritom upozorava da ako i nismo toliko ksenofobni koliko se volimo proglašavati, zasad nismo imali više od jedan posto migranata.

Heroji našeg doba

– Kad dode gužva na tržištu rada, onda počine ksenofobija – zaključuje Božić, a na njegovu je tragu i Mežnarić, koja utvrđuje da je empatija za migrante bila jasno izražena, ali da je pitanje kako bi se ljudi postavili da migranti nisu samo prošli i kad bi iskrnulo pitanje što s našom gladnom djecom za koju nema posla.

Kad se govori o uklapanju migranata u društva koja su im odredišta, Božić ističe da se oni u prvoj generaciji žele asimilirati uz zadržavanje nekih elemenata kulturnog naslijeđa.

– A i mi želimo da se asimiliraju, jer ih trebamo zbog lošijih poslova, no već druga generacija to ne želi. Treća generacija traži svoj identitet, svoje korijene, odakle dolazi – zaključuje Božić, uz sudionicu tribine Simonu Kuti autor knjige o izazovima nalaženja rješenja u novim transnacionalnim okolnostima, naslovljene »Transnacionalni socijalni prostori«, knjige koja na Sajmu nije bila. Zato što je zapela na hrvatsko-slovenskoj granici.

A granica, bila ona na moru ili na kopnu, prepreka je i u puno ozbiljnijem smislu – ljudima bez »papira« koji su se na njoj u jednom trenu našli. Njih jedan od gostiju Sajma, talijanski pisac i aktivist Erri de Luca naziva akrobatima. Takvima ih vidi i Valeria Brigida, nazivajući ih herojima našeg doba, pitajući se o vitalnosti onih koji su uspjeli prijeći sve te granice, preživjeti smrtonosna pu-

M i i dalje razmišljamo kao prije 150 godina; da smo nacije koje moraju biti tolerantne prema manjinama, no one moraju ostati manjine. S takvim stavom nismo spremni za globalne migracije

Talijanska novinarka Valeria Brigide prikazala je dokumentarac o prelascima Mediterana

tovanja u prenapučenim korablja-ma i drugim nehumanim prijevoznim sredstvima. U tom kontekstu pojavljuje se i teza da će možda za 10-ak godina europske države optuživati Njemačku da im je otela sve migrante, jer bi potreba za takvom vitalnosti mogla biti puno veća nego što se danas misli.

Zasad to ipak nije tako, pa znanstvenica Biljana Kašić kaže da nije riječ o migrantskoj krizi, nego o krizi građana EU-a da se suoče s raznim slojevima drugosti.

– Slika migranata varira i nije uvijek ista. Primjećujem da se pitanje odakle dolaze migranti pretače u slike o većoj ili manjoj poželjnosti, radi se diferencijacija temeljem kulturalnih i civilizacijskih razlika – kaže Kašić.

Umjetnička naracija

Može li umjetnost tu išta, postavilo se pitanje na prvom okruglom stolu, na što pisac Jurica Pavičić interesantno obrće stvari.

– Mene više zanima kakva će um-

jetnost izaći za 20-ak godina, kad se ta djeca integriraju, odškoluju. Pogledajte što je nastalo od mediteranskih migranata: Scorsese, Cimino... – kaže Pavičić, a Brigida ga dopunjuje da je umjetnička naracija već počela, da su brojni Sirijci već napravili sjajnih priloga običnim smartphonima.

Dijelom je fokus na umjetnost, umjetnika, ali i intelektualca u olovnim vremenima bio i na okruglom stolu posvećenom njemačkom Židovu, filozofu i književniku Walteru Benjaminu, koji je tragično skončao nakon što nije uspio izaći iz Španjolske bježeći od nacizma. Ubio se 25. rujna 1940. godine jer nije imao »papira«. I iako postoje neke kontroverze oko njegove smrti, zna se da je imao tranzitnu vizu do Amerike, ali ne i papire za izlazak iz Španjolske.

Prema Miljenku Jergoviću, Benjamin je bio dvostruko sumnjiv, i kao Židov i kao marksist, i jednostavno nije imo šanse, pa je Amerika za njega ostala nedosanjani san. Žarko Puhovski pak smatra da je možda

tako i bolje, barem za njegovu ideju.

– Heidegger je, na primjer, dobar primjer intelektualne prepotencije; on je vjerovao da je neuki kaplar namislio nešto što je njegova filozofija rekla. Lukacs je probao tumačiti marksizam Staljinu, ali ga ovaj nije slušao. Benjamin, fala bogu, nije postao »Bendžamin«, jer nije imao veze s Amerikom. Da je Lukacs umro '40., ne bi nastale suviše dosadne knjige – kaže Puhovski.

Zanimljiva fronta otvorila se uvođenjem koncepta izostanka solidarnosti ljevice, kako 30-ih tako i danas. Iako je Jergović izjavio da u osnovi nema pojma zašto bi to tako bilo, ispričavao je uobičajenu podjelu na dobrohotnu ljevicu i strašnu desnicu.

– Nisam siguran da ljevici uopće treba pripisivati pojmove solidarnosti i razumijevanja za druge i drugačije. Dva su tvorca naše ere: George W. Bush i Tony Blair. A Blair nije desničar; on je tzv. treći put. Barack Obama je bio nada svijeta kad je tre-

Granica je prepreka ljudima bez »papira«, ali ne i onima s kapitalom – detalj s jedne od rasprava

, azil«

LOST

balo pobijediti buševsku Ameriku. Ali Guantanamo i dalje radi, i u drugom mandatu. Lijeve vlade se ne ponašaju bitno bolje od nekih desnih. U Njemačkoj Merkel je desnica. U Madarskoj, pak, taj strašan čovjek Orban je Sorošev stipendist, postkomunistička nada – kaže Jergović, ističući da današnji odnos prema islamu nije takav zato što Europom vladaju strašni desničari, kao i da mu se čini da ljevičari koji vladaju u Grčkoj nemaju nešto bolji odnos prema izbjeglicama.

Vrijeme redefiniranja

Pred Europom je vrijeme velikog redefiniranja, zaključili su posljednjeg okruglog stola Sajma. Multikulturalizam i tolerancija su na kušnji. S jedne strane tu je Bruxelles i institucije EU-a, a samo 15 minuta dalje je islamski geto koji »proizvodi« teroriste, smatra mladi povjesničar umjetnosti Nikola Bojić, ističući da je upravo getoizacija dovela do tih pojava. Pa iako Bojić vrluda s definicijom građanstva koje živi u gradovima, ističe i potrebu za redefiniranjem pojma građanstva, koje ne bi trebalo biti vezano za grad (odnosno državu), već za teritorij.

U tom kontekstu urednik na Trećem programu Hrvatskog radija Leonardo Kovačević postavlja pitanja o pravima migranata i tko im ih dodjeljuje. I njega muči kako neki prelaze granice bez problema, a drugi na njima zapinju. Dodatni je problem i to što su ovi koji zapinju zapravo nevidljivi.

– Mi pričamo o njima, ali oni su nevidljivi. A nije dobro da su u getima i neključeni. Zato treba redefinirati pojmove i možda uvesti europsko državljanstvo za one koji nemaju nacionalno državljanstvo – kaže Kovačević, kao rijedak primjerak govornika koji su se osim otvorene želje za raščlanjivanjem sajamske teme usudili ponuditi i neku eventualnu uputu za rješavanje aktualnih problema.

Davor MANDIĆ

T. DRAŠKIĆ SAVIĆ